

Elisabeth Jacquet de la Guerre – be

De cantate in de Franse barok

In de reeks over de cantate richten we onze blik deze keer op de Franse barok. In Frankrijk nam deze muzikale vorm lang niet zo'n hoge vlucht als in Duitsland, en al helemaal niet in de liturgische context. Franse barokcantates met een religieus onderwerp zijn een zeldzaamheid. Laat er nou een vrouwelijke componist zijn die dit genre wél beoefende: Elisabeth Jacquet de la Guerre. Deze beschermeling van de Zonnekoning was in haar tijd bekend en geliefd.

Elisabeth Jacquet de la Guerre stamt uit een familie van Franse instrumentenmakers en musici. Die lijn gaat terug op haar overgrootvader Marceau Jacquet (overleden voor 1620), die zijn vakmanschap overdroeg op zijn vier zoons, waaronder Elisabeths opa Jehan. Claude Jacquet, de vader van Elisabeth, was *maître de clavecin* en organist van de kerk van St Louis-en-l'Île in Parijs. Via haar moeder Anne de la Touche was Elisabeth verwant met een andere vooraanstaande Parijse muzikfamilie: Daquin. In 1694 werd ze daarom de peettante van Louis-Claude Daquin, die zijn eerste klavecimbelles van haar kreeg. Dat Elisabeth Jacquet de la Guerre haar leven wijdde aan de muziek is dus niet zo verwonderlijk.

Leven aan het Franse hof

De kleine Elisabeth werd gedoopt op 17 maart 1665 in Parijs, ze zal dus een aantal dagen of hooguit weken daar-

voor zijn geboren. Al op jonge leeftijd kreeg ze klavecimbelles, naar alle waarschijnlijkheid van haar vader. Hij was het die haar in 1670 introduceerde bij Lodewijk XIV. De Zonnekoning was onder de indruk van de muzikale kwaliteiten van de nog maar vijfjarige Elisabeth, en ze trad toe tot het Franse hof, zo blijkt uit diverse observaties van tijdgenoten:

Ze zingt de meest moeilijke muziek van blad. Ze begeleidt zichzelf en anderen die willen zingen op het klavecimbel, dat ze op een manier bespeelt die niet valt te imiteren. Ze componeert en speelt de stukken in alle gevraagde toonsoorten. [...] Mejuffrouw Jacquet toonde haar talenten en gawe voor muziek en de kunst van het klavecimbelspele al op zeer jonge leeftijd... De koning vond het zeer aangenaam om naar haar te luisteren.

Haar vocale kwaliteiten werden ook opgemerkt door Madame de Montespan, de toenmalige *maitresse* van Lodewijk XIV.

Zij nam Elisabeth op in haar gevolg.

Portret van Elisabeth Jacquet de la Guerre, geschilderd door François de Troy (1645-1730).

beschermeling van de Zonnekoning

Muzikale carrière

Halverwege 1684 zei Elisabeth het hofleven echter vaarwel, om op 23 september van dat jaar in het huwelijk te kunnen treden met de organist, klavecijnist, muziekdocent en componist Marin de la Guerre. Voor de meeste vrouwen betekende het huwelijk het einde van hun professionele aspiraties. Dat gold ook voor vrouwelijke musici, die doorgaans in de anonimiteit belandden. Het was uitgesloten dat ze nog langer aan het hof verbonden bleven. De carrière van Elisabeth Jacquet de la Guerre nam daarentegen, opvallend genoeg, een hoge vlucht. Haar nauwe banden met het Franse hof zullen daar ongetwijfeld aan hebben bijgedragen. Niet voor niets droeg Jacquet de la Guerre een groot deel van haar oeuvre op aan de Zonnekoning.

Elisabeth en Marin kregen in 1694 één zoon. Al snel bleek dat hij minstens zo getalenteerd was als zijn beide ouders. Volgens de schrijver Évrard Titon du Tillet verbaasde de achtjarige al iedereen die hem hoorde spelen. Tragisch genoeg overleed het jongetje in 1704 op tienjarige leeftijd. Datzelfde jaar overleed ook Elisabeths man Marin. Ze verhuisde daarna naar de Rue Regrattière in de parochie van St. Louis-en-l'Île. Elisabeth verdiende de kost met lesgeven en het geven van concerten. Haar huisconcerten genoten grote faam, muziekliefhebbers uit Parijs kwamen in groten getale om haar spel te beluisteren. Vooral haar improvisaties waren legendarisch. In zijn 'reisgids' *Séjour de Paris* uit 1727 noemt J.C. Nemeitz expliciet de huisconcerten van Jacquet de la Guerre, ook al vonden ze op dat moment niet meer plaats:

De concerten van de beroemde mevrouw la Guerre hebben al een aantal jaren niet meer plaatsgehad. Deze mevrouw heeft in haar jonge jaren een aantal mooie werken gecomponeerd en zelfs enkele opera's.

In augustus 1721 klonk haar *Te Deum à grands choers* in de kapel van het Louvre. Aanleiding om dit werk te componeren was het feit dat de elfjarige (toekomstige) Lodewijk XV was genezen van de pokken. Het werk bleef helaas niet be-

Medaillon van Elisabeth de la Guerre, zoals afgebeeld in 'Le Parnasse françois' van Évrard Titon du Tillet (1677-1762).

waard. Zes jaar later verhuisde Jacquet de la Guerre naar de Rue des Pouvaires in de parochie van St. Eustache. Ze betrok daar een ruim appartement. Dat was ook wel nodig, want uit haar testament valt op te maken dat ze niet onbemiddeld was: ze bezat waardevolle juwelen, wandtapijten, schilderijen, een goed gevulde bibliotheek en twee klavecimbels. In het voorjaar van 1729 werd Jacquet de la Guerre ziek. Op 27 juni van dat jaar overleed ze, en werd begraven in de St. Eustache.

In zijn *Le Parnasse françois* uit 1732 geeft Évrard Titon du Tillet een overzicht van de beroemdste Franse schrijvers, dichters en musici van zijn tijd. Bovenaan de lijst met musici plaatste hij Jean-Baptiste Lully. Direct daaronder volgden André Campra, Michel-Richard Delalande, Marin Marais én Elisabeth Jacquet de la Guerre. Over haar schreef Titon du Tillet onder meer:

Ondanks haar jonge leeftijd ontdekte mevrouw Jacquet haar buitengewone talent en aanleg voor de muziek en

Cantate

voor het klavecimbelspel. [...] Men zou kunnen zeggen dat niemand van haar geslacht ooit zo'n groot talent heeft gehad voor de compositie van muziek, en voor de bewonderenswaardige manier waarop ze die uitvoerde op klavecimbel en orgel.

De cantate in de Franse barok

Het destijds gezaghebbende Franse tijdschrift *Nouveau Mercure galant* meldde in november 1714 dat Parijs werd overspoeld door cantates en sonates naar Italiaans voorbeeld. Dit leidde tot een stevige rictingenstrijd tussen de voor- en tegenstanders van de Italiaanse stijl. Onder aanvoering van Jean-Baptiste Lully was de Franse stijl decennialang leidend geweest. Na de dood van Lully in 1687 kwam er langzaam maar zeker meer ruimte voor een ander geluid. En dat kwam dus vooral uit Italië.

De cantate beleefde in Frankrijk een korte opleving in de periode tussen pakweg 1710 en 1735. De wekelijks door de *Concert Français* georganiseerde concerten in de Parijse Tuilerieën hebben daar zeker aan bijgedragen, want regelmatig stonden daar cantates op het programma. De instrumentale bezetting van de Franse barokcantate is doorgaans bescheiden. Eén zangstem, continuo en soms een soloinstrument zijn vaak voldoende. Soms wordt de cantate geopend met een symfonie met een dramatische opzet die gekoppeld is aan de inhoud van de cantate, bijvoorbeeld de muzikale verbeelding van een storm of een aardbeving.

In zijn *Dictionnaire de Musique* uit 1768 geeft Jean-Jacques Rousseau een aardige omschrijving van de Franse cantate in de eerste helft van de achttiende eeuw. Volgens de definitie van Rousseau zijn cantates kamermuzikale werken waaraan een wereldlijk onderwerp ten grondslag ligt. Vaak putten de componisten uit de rijke bron van de klassieke mythologie: Hercules, Orpheus, Medea, Ariane, etc. Volgens Rousseau was het oratorium de meest geëigende vorm voor vocale werken met een religieus karakter. Overigens werden er nog nauwelijks cantates gecomponeerd in Frankrijk op het moment dat Rousseau zijn *Dictionnaire* uitbracht. In de tweede helft van de achttiende eeuw ging alle aandacht uit naar de opera. Dat is niet zo vreemd, omdat de Franse barokcantate beschouwd kan worden als een miniopera.

CANTATES FRANÇOISES, SUR DES SUJETS TIREZ DE L'ECRITURE; A VOIX SEULE, ET BASSE-CONTINUE;

Partie avec Symphonie, & Partie sans Symphonie.

Par Mademoiselle DE LA GUERRE.

LIVRE PREMIER,

Contenant

ESTHER.
LE PASSAGE DE LA MER ROUGE.
JACOB ET RACHEL.

JONAS.
SUSANNE ET LES VIEILLARDS.
JUDITH.

A PARIS,

Chez CHRISTOPHE BALLARD, seul Imprimeur du Roy pour la Musique, rue Saint Jean de Beauvais, au Mont-Parnasse.

M. DCCVIII.

AVEC PRIVILEGE DE SA MAJESTE.

Titelblad van *Cantates Françaises*, het eerste deel van de cantates van Elisabeth Jacquet de la Guerre uit 1708

De cantates van Elisabeth Jacquet de la Guerre

Elisabeth Jacquet de la Guerre was een echte pionier als het gaat om Franstalige religieuze cantates in de achttiende eeuw. Ze was de eerste componist waarvan dit genre in druk verscheen. Het was vrij uitzonderlijk in die tijd voor een vrouwelijke componist om muziek uit te kunnen geven. Waarschijnlijk hebben haar nauwe banden met het hof van Lodewijk XIV daarbij geholpen. Een hoge vlucht heeft het genre overigens nooit genomen in Frankrijk. René Drouard de Bousset componeerde een aantal zogeheten *Cantates spirituelles* en componisten als Jean-Baptiste Morin, Christophe Le Menu de Saint-Philbert en Louis-Nicolas Clérambault componeerden wat losse cantates gebaseerd op bijbelse onderwerpen. De klassieke mythologie bleef echter veruit favoriet.

Cantates françaises [...] livre premier (1708)

Haar eerste bundel met zes cantates droeg Jacquet de la Guerre op aan haar beschermheer Lodewijk XIV. De lange titel geeft de opzet weer van de werken: het gaat om cantates 'sur des sujets tirez de l'écrit à voix seule, et basse-continue'. Het zijn dus zogeheten kamercantates voor kleine bezetting. Eén vocale solist, een aantal instrumentalisten en continuo-spelers –klavecimbel en viola di gamba– volstaan om de cantates uit te voeren.

Het stormachtige notenbeeld van 'Tempeste' –de storm– uit de cantate *Jonas* van Elisabeth Jacquet de la Guerre.

Voor de teksten putte Jacquet de la Guerre uit het oeuvre van de Franse schrijver Antoine Houdar de La Motte. De La Motte bewerkte een aantal gedeeltes uit het Oude Testament tot cantateteksten. Voor haar eerste serie cantates koos Jacquet de la Guerre de verhalen van Esther, 'De doortocht door de Rode Zee', 'Jacob en Rachel', Jona, 'Suzanne en de oude mannen' en Judith. Stuk voor stuk verhalen met een dramatische inslag, vergelijkbaar met de onderwerpen uit de klassieke mythologie. Wat de structuur betreft volgde Jacquet de la Guerre de opzet die Jean-Baptiste Rousseau had ontwikkeld. De cantates zijn opgebouwd uit een afwisseling van drie recitatieven en drie airs. Om het dramatische effect te vergroten, voegde Jacquet de la Guerre af en toe een korte arioso toe tussen een recitatief en een aria. Drie van de cantates worden geopend met een instrumentale symfonie. Dit zijn de cantates waar naast de continuospelers ook één of meerdere violisten nodig zijn. In de cantate over Jona laten de instrumentalisten zich nadrukkelijk horen in een stormachtige scène waarin Jona overboord wordt gezet. Het

notenbeeld geeft al een indruk hoe heftig het eraan toegaat.

Cantates françaises [...] livre second (1711)

Ook voor haar tweede bundel cantates uit 1711 koos Jacquet de la Guerre voor een aantal beeldende teksten van Houdar de La Motte. Deze keer komen de verhalen tot klinken van Adam, 'De herbouw van de tempel', 'De zondvloed', Jozef, Jefta en Simson. Jacquet de la Guerre volgt in grote lijnen de opzet van haar eerste bundel cantates. Ook dit *livre second* is primair geschreven voor zangstem en basso continuo, en deze cantates zijn ook opgebouwd als een afwisseling van recitatieven en airs. Om het feestelijke karakter van de herbouw van de tempel te accentueren, schrijft Jacquet de la Guerre in die cantate naast de violen ook een fluit voor. Zo is deze tweede bundel net iets rijker van opzet dan de eerste.

Uitvoeringen toen en nu

Hoewel de cantates een bijbels onderwerp hebben, zijn ze niet geschreven voor kerkelijk gebruik. Alleen al het feit dat Jacquet de la Guerre koos voor Franse teksten maakte ze ongeschikt voor de liturgie waar Latijn immers de voertaal was. Waar hebben deze cantates dan wel geklonken? Jacquet de la Guerre droeg haar twee bundels op aan Lodewijk XIV, dus misschien zijn ze uitgevoerd in kringen rond het hof. Wellicht hebben ze ook geklonken in de door Jacquet de la Guerre georganiseerde huisconcerten.

Helaas worden de cantates van Elisabeth Jacquet de la Guerre zelden of nooit uitgevoerd. Naar de reden kunnen we slechts gissen. Speelt het misschien mee dat ze zich als enige vrouw staande moest weten te houden tussen al haar mannelijke collega-componisten? Aan de kwaliteit kan het in ieder geval niet liggen, want de twaalf cantates zijn het beluisteren meer dan waard. Wie nieuwsgierig is geworden, kan terecht op YouTube of proberen een cd-opname te bemachtigen met cantates van Elisabeth Jacquet de la Guerre. •

Gebruikte literatuur

- Cyr, Mary, 'Elisabeth Jacquet de La Guerre: Myth or Marvel? Seeking the Composer's Individuality', in *The Musical Times*, vol. 149 nr. 1905 (2008), p. 79-87.
 Pilcher, Ryan, 'The Impact of Elisabeth-Claude Jacquet de la Guerre on Gender Roles in Music', in *The Owl. The Florida State University Undergraduate Research Journal*, vol. 4 nr. 1 (2014), p. 74-83.
 Rose, Adrian, 'Élisabeth-Claude Jacquet de la Guerre and the Secular cantate française', in *Early Music*, vol. 13 nr. 4 (nov. 1985), p. 529-541.
 Rose, Adrian, 'A Newly Discovered Source of Vocal Chamber Music by Elisabeth-Claude Jacquet de laGuerre and René Drouard de Bousset', in *Early Music*, vol. 36 nr. 2 (mei 2008), p. 245-264.
 Tunley, David, *The Eighteenth Century French Cantata* (Oxford 1997).